

Структурні зрушення економіки Сумщини та їх вплив на розвиток регіонального ринку праці

Досліджуються взаємозв'язки розвитку економіки та ринку праці Сумської області. Досліджено, що розвиток економіки регіону є важливим чинником, що визначає стан функціонування регіонального ринку праці, і, навпаки, якісні характеристики ринку праці обумовлюють стабільність економічного зростання регіону. Зроблено аналіз основних економічних показників та ринку праці за 2004–2008 рр. Використано кореляційний аналіз для підтвердження впливу економічного розвитку на функціонування регіонального ринку праці. За результатами дослідження зроблено відповідні висновки.

Ключові слова: регіональна економіка, ринок праці, кореляційний аналіз, взаємозв'язок.

Ринок праці є одним з основних складових елементів економічної системи. Він дзеркально відображає більшість економічних та соціальних процесів, що відбуваються, та фокусує в собі найгостріші проблеми. Високий рівень безробіття, посилення структурних диспропорцій зайнятості, зміни в якості робочої сили, падіння рівня доходів населення, дисбаланс у структурі попиту та пропозиції праці стають істотними чинниками поглиблення кризових явищ, що гальмують структурні зміни.

На сучасному етапі виникає потреба не лише глибинного вивчення загальнодержавного ринку праці, а й комплексного та детального його дослідження на регіональному рівні, оскільки природно-ресурсний потенціал, територіальне розташування, демографічні особливості та історичні традиції кожної області визначають специфічність діяльності регіональної економіки та регіонального ринку праці.

Окремі дослідження функціонування, аналізу діяльності регіонального ринку праці можна простежити в працях таких науковців, як: В. Близнюк, А. Волківська, О. Волкова, А. Горова, А. Меліхов, М. Приступа, В. Самойленко, І. Чорноморченко, І. Шевченко та ін. Питання функціонування та розвитку регіонального ринку праці сьогодні активно вивчають київська, львівська, донецька та інші наукові школи.

Метою статті є дослідження взаємозв'язку розвитку економіки та ринку праці Сумської області, а також визначення впливу регіональних економічних показників на функціонування ринку праці.

Предметом даного дослідження є, по-перше, вивчення проблем функціонування ринку праці Сумщини; по-друге, пошук відповіді на питання: як впливають зміни в економіці Сумської області на функціонування регіонального ринку праці.

Слід зазначити, що рівень розвитку економіку Сумщини порівняно з іншими регіонами України можна визначити, як нижче середнього. На регіональному рівні узагальнюючим показником, який характеризує рівень розвитку економіки, є валовий регіональний продукт, що відображає додатково створену вартість у процесі виробництва. Питома вага валового регіонального продукту виробленого суб'єктами господарювання Сумської області у структурі загальнонаціонального показника у 2008 р. складала 1,7%, що відповідає 15 місцю серед усіх областей країни. Питома вага промислової продукції та валової

Таблиця 1

Динаміка кількості підприємств та зайнятого населення у віці 15-70 років
Сумської області протягом 2004–2008 рр.*

	2004	2005	2006	2007	2008
Кількість підприємств та організацій, од.	21059	21661	22584	22872	23205
з них					
сільськогосподарські, од.	2338	2358	2360	2273	2198
промислові, од.	2212	2201	2203	2169	2132
інші, од.	16509	17102	18021	18430	18875
Зайняте населення у віці 15-70 років, тис. осіб	534,4	546,0	542,2	543,1	543,7
з них у					
сільському господарстві, тис. осіб	127,0	128,7	114,5	96,8	96,4
промисловості, тис. осіб	111,6	109,6	106,0	105,6	101,6
інших видах економічної діяльності, тис. осіб	295,8	307,7	321,7	340,7	345,7

* За даними [1–3].

продукції сільського господарства, виробленої підприємствами Сумської області, в економіці України у 2008 р. становила 1,4% та 3,3% відповідно. За кількістю залучених прямих іноземних інвестицій Сумська область посідає 16 місце серед 25 регіонів України, а за обсягом інвестицій в основний капітал – лише 23.

Для Сумської області характерна агропромислова спеціалізація економіки. Частка підприємств, що займаються агропромисловою діяльністю, у загальній кількості підприємств Сумщини станом на кінець 2008 р. складала 18,7% (табл. 1).

Соціально-економічні перетворення в агропромисловому секторі спричинили суттєвий дисбаланс у матеріально-ресурсній базі, зниження мотивації виробників агропромислової продукції, звуження виробничого потенціалу та відтворення трудових ресурсів.

Протягом 2004–2008 рр., тобто за п'ять років, кількість агропромислових підприємств зменшилася на 4,8%, в основному за рахунок збанкрутілих збиткових виробництв, що стало однією з причин скорочення зайнятого населення віком 15-70 років у агропромисловому комплексі на 17,0%. Вивільнені працівники знайшли роботу на підприємствах інших видів економічної діяльності.

Промисловість, залишаючи за собою вагому роль у структуроутворюючому процесі в економіці області, одночасно зберігає тенденцію до повільного розвитку виробництва, але за рахунок внутрішньої деформації своєї галузевої структури. Структура сільськогосподарського виробництва є стабільнішою, ніж промисловості. Проте, як і раніше, вона залишається незбалансованою. Питома вага в ній рослинницької продукції навіть дещо підвищується, але спад виробництва кормових культур поставив під загрозу подальший розвиток тваринництва.

Аналізуючи зайнятість за видами економічної діяльності, слід зазначити, що перехідний процес в економіці як України, так і Сумської області викликав суттєві зміни в структурі зайнятості регіону.

Як бачимо на рис. 1, протягом 2004–2008 рр. частка зайнятого населення у віці 15–70 років у сільському значно скоротилася.

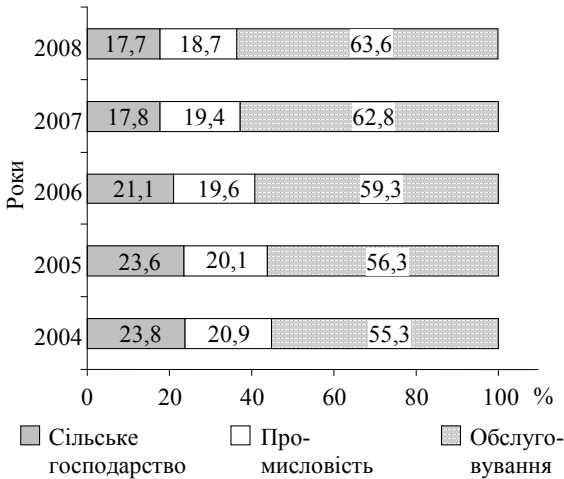

Рис. 1. Структура зайнятості населення у віці 15-70 роки на ринку праці Сумщини за секторами економіки

про підтримання наявних потужностей та створення нових робочих місць. Рівень залучення інвестицій в різні галузі певною мірою визначає розвиток виробництва, рівень зайнятості населення та структуру пропозиції робочої сили на ринку праці.

В області протягом п'яти років сума інвестицій в основний капітал зросла у 2,7 разу, проте темпи росту з року в рік набувають уповільненого характеру. В структурі залучення інвестицій в основний капітал у 2008 р. частка підприємств сфери обслуговування становила 46,4%, промисловості – 35,8%, сільського господарства – 17,5%. Однак вітчизняні інвестиції в основному були направлені на підтримання діючого виробництва, лише невелика їх частка сприяла введенню в дію окремих об'єктів та потужностей виробничого та сільськогосподарського призначення.

Прямі іноземні інвестиції в економіку області на кінець 2008 р. склали 158,0 млн. дол. США, що становить 0,4% від загальноукраїнського обсягу. Найбільше коштів іноземці вкладали у переробну промисловість (68,9%) та у сільське господарство (12,2%). Слід відзначити, що зростання капітальних вкладень та рівня залучення іноземних інвестицій у сільськогосподарську галузь відбувається досить повільно. Незважаючи на те, що сільське господарство залишається менш привабливим видом діяльності з точки зору інвестиційного розміщення капіталу, значних інвестицій для підтримки виробництва, на нашу думку, потребують саме ці підприємства Сумської області

Окремої уваги заслуговує стан діяльності та розвитку малого підприємництва. Важливою ознакою ринкової економіки є існування та взаємодія великих, середніх та малих підприємств. Найбільш динамічним елементом структури народного господарства, що постійно змінюється, є саме мале підприємництво. Воно є одним з засобів усунення диспропорцій як на окремих товарних ринках, так і на ринку праці. Мале підприємництво робить вагомий внесок у вирішення проблеми зайнятості, що проявляється у його здатності створювати нові робочі місця й поглинати надлишкову робочу силу під час циклічних спадів та структурних зрушень економіки.

Таке явище викликане скороченням сільськогосподарських підприємств, зменшенням обсягу інвестицій у дану галузь, збільшенням попиту на працю у несільськогосподарських секторах економіки. На фоні скорочення зайнятого населення сільськогосподарською діяльністю та майже незмінної кількості найманих працівників у промисловості збільшилася питома вага зайнятих у сфері послуг.

Одним з основних показників економічного розвитку регіону є рівень залучення вітчизняних та іноземних інвестицій, що свідчить про нове будівництво або розширення діючих підприємств,

Згідно із статистичними даними, кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення складала у 2008 р. 51 одиниць, тоді як у середньому по Україні цей показник сягає 72 одиниць [4]. Частка малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції, робіт та послуг складає 25,2%, що недостатньо для ринкового конкурентного середовища, проте частка найманих працівників малих підприємств у загальній їх кількості становить 26,1%. На сьогодні розвиток малого підприємництва є резервом, що дає можливість підняти життєвий рівень населення.

Проте роль цього сектора для економіки регіону та ринку праці має і негативний бік, а саме: створення умов для розвитку «тіньової» економіки та збільшення зайнятих у неформальному секторі, в якому не виконуються умови праці та відсутні соціальні гарантії.

Такий стан функціонування основних економічних напрямків Сумщини є однією з основних причин незбалансованого функціонування регіонального ринку праці, для якого характерна суттєва невідповідність попиту на працю та її пропозиції, особливо за деякими віковими та професійними групами. Обсяг попиту на працю не тільки є меншим від обсягу пропозиції у декілька разів; темпи його скорочення, крім того, є значно швидшими, ніж темпи скорочення пропозиції робочої сили (рис. 2).

Наявність структурної диспропорції між попитом на робочу силу та її пропозицією за професіями є чинником, що обмежує можливості працевлаштування безробітних та задоволення потреб роботодавців у працівниках. Надзвичайно загострилося стала ситуація з професіями та спеціальностями, що не потребують високого рівня професійної підготовки та кваліфікації працівників. Наприкінці 2008 р. серед кваліфікованих працівників сільського та лісового господарства, риборозведення та рибальства на одне вільне робоче місце претендували 74 осіб, серед працівників з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин – 42 особи, серед працівників сфери торгівлі та послуг – 40 осіб, серед технічних службовців – 39 осіб.

Рис. 2. Динаміка попиту, пропозиції та навантаження на ринку праці Сумської області

Комплексна взаємодія всіх структурних елементів економіки сприяє якісному функціонуванню ринку праці, одним із критеріїв чого є збільшення доходів населення. Критичність стану ринку праці області підтверджує той факт, що більшості громадян заробітної плати вистачає лише на задоволення своїх життєвих потреб. Так, у структурі доходів населення Сумщини у 2008 р. питома вага заробітної плати складала 41,0%, соціальні допомоги різного характеру – 37,7%.

Негативним є той факт, що приріст реальної заробітної плати у 2008 р. порівняно з попереднім роком зменшився, що свідчить про її низьку купівельну спроможність. Така ситуація обумовлює поширення бідності серед зайнятого населення – майже кожному шостому найманому працівнику на кінець 2008 р. була нарахована заробітна плата в межах прожиткового мінімуму для працездатних осіб (669 грн.), майже двом третинам – нижче за середній рівень по області (1624 грн.).

Ситуація, коли зайнятість не забезпечує людині потреби на існування є загрозливою. Оскільки при неможливості отримати відповідну оплату праці відбувається знецінення соціальних цінностей, зневіра у власних силах, формується незадоволення працею та життям, зумовлюється низький рівень продуктивності праці.

Одним із способів визначення впливу основних економічних індикаторів Сумської області на основні елементи функціонування регіонального ринку праці (попиту на працю та її пропозицію) є використання кореляційного аналізу. Основне завдання кореляційного аналізу полягає в аналізі статистичних даних для виявлення математичної залежності між досліджуваними ознаками і встановлення за допомогою коефіцієнта кореляції порівняльної оцінки щільності зв'язку. Щільність зв'язку між корелюючими ознаками визначає лінійний коефіцієнт кореляції, значення якого коливається в межах від -1 до +1. Dodatne значення відповідає прямому зв'язку між ознаками, а від'ємне – зворотному. Показники кореляційного аналізу, які обчислені за обмеженою вибіркою, є лише оцінками певної закономірності.

Вихідні дані для проведення кореляційного аналізу наведено в табл. 2.

В результаті проведення даного аналізу було визначили такі лінійні коефіцієнти кореляції (табл. 3).

За результатами кореляційного аналізу на зменшення пропозиції праці (тобто кількості безробітних, зареєстрованих у регіональному центрі зайнятості) вагомо та комплексно впливають усі економічні чинники, особливо збільшення кількості підприємств. Щодо попиту на працю, то тісний обернений зв'язок спостерігається між номінальною заробітною платою та інвестиціями в основний капітал.

Окрему увагу слід звернути на коефіцієнт кореляції, що визначає обернений зв'язок між інвестиціями в основний капітал та попитом на працю, значення якого є від'ємним. На нашу думку, для розрахунку даного коефіцієнта кореляції потрібно розмежовувати інвестиції в основний капітал за напрямком використання: на інтенсивний розвиток (модернізацію та автоматизацію виробництва), в результаті якого збільшиться продуктивність праці та зменшиться необхідність у некваліфікованій праці, що спричинить вивільнення частини робочої сили, та на екстенсивний розвиток (ті, що направлені на розширення виробництва, створення додаткових робочих місць) і як наслідок – збільшення попиту на працю.

Таблиця 2

Основні параметри для визначення впливу економічних індикаторів на показники ринку праці Сумської області*

Роки	Інвестиції в основний капітал, млн. грн.	Прямі іноземні інвестиції, млн. дол. США	Номінальна заробітна плата, грн.	Кількість підприємств та організацій, тис.	Попит на працю, осіб	Пропозиція праці ¹ , тис. осіб
2000	597	44,3	194	18,4	2599	50,1
2001	981	126,8	259	19,4	3106	42,2
2002	966	128,3	307	20,0	4051	35,5
2003	931	141,0	379	20,7	3762	32,8
2004	1102	135,0	473	21,1	3436	31,0
2005	1441	165,5	663	21,7	2559	29,5
2006	1507	156,7	857	22,6	1936	27,8
2007	2435	180,5	1098	22,9	2024	23,6
2008	3015	158,0	1472	23,2	1259	20,9

¹ Пропозиція праці визначається середньорічною кількістю зареєстрованих безробітних у центрі зайнятості Сумської області.

* За даними [1].

Таблиця 3

Коефіцієнти лінійної кореляції економічних індикаторів Сумщини та показників регіонального ринку праці

Факторні показники	Результативні показники	
	Попит на працю	Пропозиція праці
Інвестиції в основний капітал	-0,777	-0,833
Прямі іноземні інвестиції	-0,286	-0,898
Номінальна заробітна плата	-0,826	-0,864
Кількість підприємств	-0,640	-0,972

* Авторська розробка

Проведене дослідження дало змогу вивчити вплив економічного розвитку Сумщини на функціонування регіонального ринку праці. У результаті економічних структурних зрушень відбувся перерозподіл в структурі зайнятості, посилилася невідповідність пропозиції праці та її попиту, особливо за деякими професійними та віковими групами, зросло навантаження на вільне робоче місце, заробітна плата втратила основні свої функції (мотиваційну, стимулюючу, регулюючу тощо).

Незважаючи на наявність негативних тенденцій в економіці Сумщини, для збалансування функціонування регіонального ринку праці потрібно сприяти збереженню наявних та створенню нових робочих місць шляхом сприяння розвитку малого бізнесу, залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у розширення виробничих потужностей в сільському господарстві та промисловості. Крім того, з метою зменшення безробіття серед населення доцільно переглянути та вдосконалити політику сприяння зайнятості шляхом організаційно-ад-

міністративних заходів, серед яких: поширення інформативності населення щодо вільних робочих місць, а також професій, які мають сталий попит, можливості здійснення професійного навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації, створення умов для окремих груп населення (молодь, інваліди, жінки з малими дітьми) у позачерговому працевлаштуванні, формування державного замовлення на підготовку кадрів відповідно до потреб економіки Сумщини.

Список використаних джерел

1. Інформація з Веб-сторінки Головного управління статистики у Сумській області. – Режим доступу : <http://www.sumystat.sumy.ua>.
2. Статистичний щорічний Сумської області за 2008 рік. / Головне управління статистики у Сумській області. – Суми, 2009. – 671 с.
3. Економічна активність населення Сумської області 2008 / Головне управління статистики у Сумській області. – Суми, 2009. – 180 с.
4. Дані з Веб-сторінки Головного управління статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Євсеєнко О. Деякі аспекти статистичного аналізу зайнятості та безробіття на ринку праці України / О. Євсеєнко, Л. Волохова // Економіст. – 2005. – №9. – С. 37-39.
6. Праця Сумщини 2008. Статистичний збірник / Головне управління статистики у Сумській області. – Суми, 2009. – 220 с.
7. Социально-экономическая статистика : [учебник для вузов] / под. ред. Б. И. Башкатова. – М. : ЮНИТИ–ДАНА, 2002. – 703 с.

Лазоренко К.С. Структурные сдвиги экономики Сумской области и их влияние на развитие регионального рынка труда.

Исследуются взаимосвязи развития экономики и рынка труда Сумской области. Исследовано, что развитие экономики региона является важным фактором, определяющим состояние функционирования регионального рынка труда, и, наоборот, качественные характеристики рынка труда обуславливают стабильность экономического роста региона. Сделан анализ основных экономических показателей и рынка труда за 2004–2008 годы. Использован корреляционный анализ для подтверждения влияния экономического развития на функционирование регионального рынка труда. По результатам исследования сделаны соответствующие выводы.

Ключевые слова: региональная экономика, рынок труда, корреляционный анализ, взаимосвязь.

Lazorenko K.S. Structural Changes of Economy of the Sumy Region and Its Influence on Regional Market of Labour Development.

Interrelation of economic development and labour-market of Sumy Region is examined. The fact that regional economic development is the important factor defining the condition of regional labour market functioning and, on the contrary, the qualitative characteristics of the labour market stipulate the stability of economic growth of region is proven. Analysis of the basic economic parameters and the labour market for 2004–2008 is conducted. The correlation analysis is carried out to confirm the influence of economic development on functioning of the regional labour market. The respective conclusions are made by the results of research.

Keywords: regional economy, labour market, correlation analysis, interrelation.

Надійшло 02.09.2010